

Камилите в България

Златозар Боев

Историята на двата вида камили, оцелели до днес – едногърбата (*Camelus dromedarius*) и двугърбата (*Camelus bactrianus*) в Европа е изключително интригуваща и добре документирана с многобройни археозоологични и писмени доказателства. Изобилни са разнообразните исторически документи – писмени източници, гревни изображения, скулптури, барелефи и мн. др. Такива са намерени на много места в Европа, където и двете камили традиционно се смятат за екзотични животни. Откриваме ги в България, Сърбия, Гърция, Словения, Унгария, Австрия, Италия и т. н.

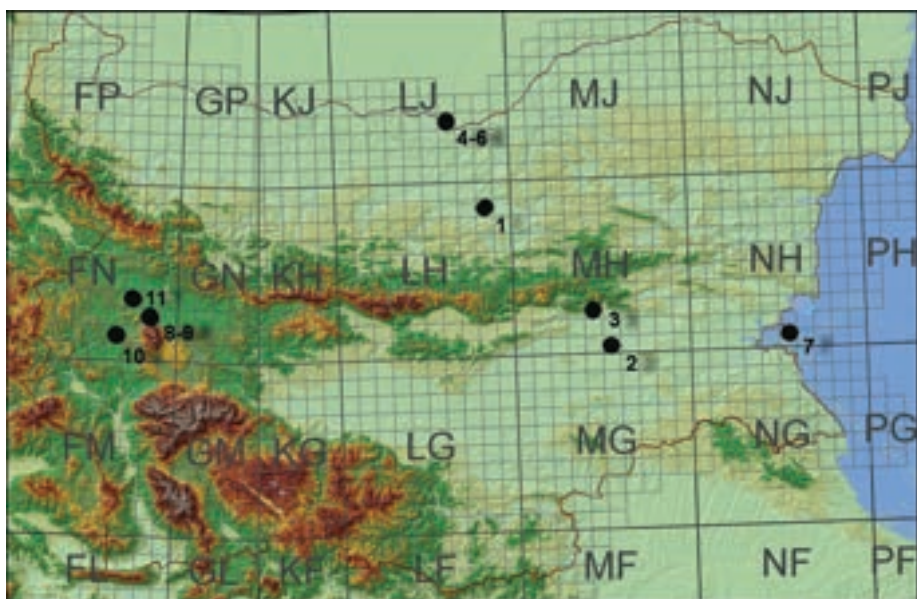
Тук няма да разглеждаме обширната тема за произхода, одомашняването и използването на камилите в Европа от древността, през средновековието и до наши дни, нито пътищата и периодите на тяхното проникване на Балканския полуостров и в Европа. Целта на тази статия е да покаже и докаже на читателите, че едногърбата и двугърбата камили са присъствали и участвали в бита на населението в някогашните български земи още от най-дълбока древност. Тук за пръв път са събрани многобройните разпръснати сведения от различни археозоологични проучвания в страната. Ще научите, че у нас са открити множество останки от последните около 2000 години в десетина гревни селища. Всички те доказват, че камилите по на-

шите земи са били ценени домашни животни, макар че никога не са достигали по численост и разпространение нито домашното говедео, нито домашния кон. Поради отсъствието на сравнителни скелетни колекции много от изследователите през пре-

дишните десетилетия не са могли точно да определят към кой от двата вида се отнасяли намерените от тях костни останки или зъби.

И все пак, разполагаме с изобилна информация. Какво знаем? Досега сигурни сведения за намерени в страната ни останки от двата вида камили имаме за 11 гревни селища. Всички те заедно обхващат период от поне 1200 години между 1 и 12 в. н. е.

В римския град Никополис ад Иструм на р. Росица до с. Никюп (Великотър-

*Древни селища в България, в които са открити останки от камили (1-12 в. н.е.):
1 – Никополис ад Иструм; 2 – Кабиле; 3 – Туида; 4-6 – Нове; 7 – Анхиало; 8-9 – Сердика;
10 – Бела вода; 11 – Хераково*

*Част от разкритията на римския град Никополис ад Иструм край с. Никюп
(Великотърновска област), 17.06.1981 г. (Сн. З. Боев)*

Част от разкритията на античния град Кабиле край с. Кабиле (Ямболска област), 06.09.1993 г. (Сн. З. Боев)

новска област) британският археозоолог Марк Биич (Mark Beech) през 80-те години на 20 век намерил две кости от камили. И двете са от стъпалото (метатарзални кости) и са останали неопределени до вид. Възрастта на едната е между 250 и 450 г. н. е. (късно-римска епоха), а на другата – 450 – 600 г. н. е. (ранно-византийска епоха). Има и други, но непотвърдени сведения, че там са открити още кости от камили.

От почти същия период и в древното селище Кабиле под Зайчи връх в най-източната част на Средна гора, археозологът Георги Рибаров е намерил черепни фрагменти (челюсти със запазени зъби) от две едногърби камили. Останките са датирани 2 – 3 в. н. е. И в средновековното селище Туида (Цуида) в гр. Сливен

Г. Рибаров открил 2 кости от стъпалата на камила, недоопределени до вид.

Най-много камили в България, на Балканите и в Европа (Запомнете това!) досега са установени в римския град Нове до днешния Свищов. Останките им са намерени в 3 местонаходища в различни части на града и с различна възраст.

При Западната порта на Нове от полски археолози, проучващи града в рамките на многогодишен българо – полски археологически проект, от полската археозооложка Здислава Шрам са открити 20 костни останки, датирани 1 – 7 в. н. е. Всички те са определени като принадлежащи на двугърби камили. Сред тях има шийни прешлени, бедрени кости, горни челюсти и др.

Във Форума на Нове Зг. Шрам е открила 28 находки от камили, някои от които са определени като двугърби, а останалите са определени само като „камила“. И тяхната възраст се определя между 1 и 7 в. н. е. Сред останките има черепни фрагменти, гръдни, поясни и кръстни прешлени, ребра, бедрени кости и др. Няма доказателства, че месото на камилите е било използвано за храна.

В сградите на градското управление на Нове от 4 в. н. е. археозоолозите Гръкзак и Пятковска-Малечка са открили фаланги от крака на двугърба камила. Виеслава Хржановска и Отилия Моленда са открили още 6 кости, които са определили само като кости от камили. Според техните размери, археозооложката Вероника Томчик установява, че останките са на двугърби камили. Нейно е и най-пълното засега проучване върху разпространението на двете камили в древна Европа.

Един факт, който заслужава внимание: специалистите смятат, че град Нове, наред с град Танияс в делтата на река Дон в югозападна Русия са съхранили

най-изобилния археозоологичен материал от камили на Стария континент! В Нове досега са открити общо 53 останки от камили. Не се разочарвайте! Броят им действително не е голям, но вече уточнихме, че камилите през древността наистина никога в Европа не са били многобройни! Така, че нашият Нове е може би „най-камиларският“ древен град в Европа! И още една подробност: находките от Нове досега са най-добре проучените останки от камили в Европа!

В древния Анхиало (дн. Поморие) сред материали от ранновизантийско време Г. Рибаров е открил, макар и една единствена – метакарпална, кост на едногърба камил от 5 в. н. е.

Стигаме до столицата. В древна Сердика камили вече са открити на гве места. При изкопни работи в района на днешния разкрит Амфитеатър на Сердика от 5 – 6 в. н. е. (на ул. „Буганеца“) през 2004 г. от археолога Жарин Величков са намерени останки от камил. През 2018 г. разкопки на ул. „Екзарх Йосиф“ № 35 също в самия център на столицата, екип археолози под ръководството на Полина Стоянова сред множеството животински костни останки, откри една перфектно запазена долна челюст, която определихме като челюст на двугърба

Двугърба камил (Camelus bactrianus) в старата софийска зоологическа градина. Виждат се добре участващите с неопадала все още дебела зимна козина. София, 20.05.1977 г. (Сн. З. Боев)

Долна лява получелюст на двугърба камил (Camelus bactrianus), намерена в антична Сердика в строителен изкоп на ул. „Екзарх Йосиф“ в гр. София (Сн. З. Боев)

гърба камил. Находката е датирана като късноантична (3 – 4 в. н. е.) и се съхранява в колекциите на Националния природонаучен музей при БАН.

В местността „Бялата вода“ край гр. Перник във византийска вила от 3 – 4 в. н. е., проучвана от арх. Венеция Любенова, също са намерени останки от недоопределена до вид камил.

Двугърба камила (Camelus bactrianus) използвана в „плажния“ туристически бизнес. Плаж на курортния комплекс „Албена“ (Добричка област), 20.07.2011 г. (Сн. З. Боев)

И накрая на този камилски преглед – една интересна находка, която не е като другите. През 20-те години на 20 в. някой си Венко Младенов донесъл в Царския естествено-исторически музей в София една полувкаменена находка – част от дясна горна челюст със зъбите. Тя била съхранена и до наши дни, въпреки разрушенията на сградите на музея от бомбардировките през Втората световна война. Оцеляла заедно с етикетата си, на който било отбелязано, че произлиза от местност край река Златуша до с. Хераково (Софийска област). Палеозоологът Николай Спасов определил находката като камилска с холоценска възраст, но поради оскъдните данни и непълната ѝ съхраненост, повече не можем да твърдим за нея. Във всеки случай не можем да смятаме, че е принадлежала на живо животно. Безспорно е обаче, че това е най-старата находка от камила в България.

Както видяхме, костните останки от камили в българските археологически обекти не са многочислени. Данните за

тях са оскъдни, разпръснати и отчасти загубени и много от находките не са добре документирани. Значителна част от тях са останали недоопределени до вид, въпреки, че се предполага, че повечето са принадлежали на двугърби камили.

Част от находките са събрани при многогодишни съвместни международни археологически разкопки (българи – полски в Нова и българо – британски в Никополска аг. Истрия). Много от тези находки днес се съхраняват

в научни сбирки в чужбина. В България единични останки от камили се пазят в музеи в София, Сливен и Поморие. Обобщено – у нас са открити 67 находки от не по-малко от 16 индивиди в 11 гревни селища. Почти всичките са събрани в един 60-годишен период между 1960 и 2018 г. Най-многобройни сред тях са метанопоците – кости от най-долния дял на краката, прешлените и челюстите. Най-изобилен е остеологичният материал от камили, намерени в Нова. Той съставлява 82 % от всички находки от камили в България.

Важно е да знаем, че двата вида камили у нас са проникнали по различни пътища – еднугърбата през Гибралтар и Пиренеите, а двугърбата – през Босфора и Добруджа. И друго – у нас и двете камили са представени с одомашнените им форми. И двете са били едновременно разпространени и използвани от хората през древността по нашите земи.

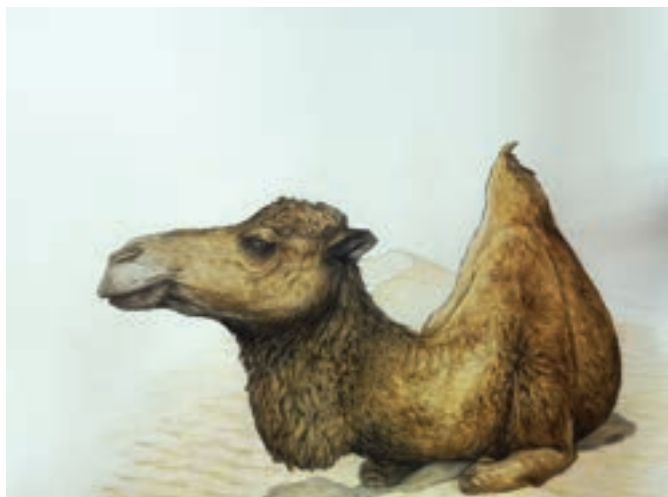
В Беломорска Тракия с камилите преобладавали (и превозвали с камилски тализи)

дървени възлища, сол и много други продукти. Най-разпространен камилският транспорт бил в Източна Тракия - Одринско, Бургаско, Сливенско, Ямболско, Хасковско, Кърджалийско и Старозагорско. А камиларството като стопански отрасъл просъществувал в югоизточната част на страната ни докъм 1930 г., след което скоростно запада и изчезва напълно.

Макар, че е само с 50-ина жители и до днес едно селце е запазило животното в името си – с. Камилски дол (Ивайловградско). Според речника на Васил Миков от 1943 г. у нас са се съхранили и някои групи „камилски“ местни имена. Старобългарското име на Кюстендил – Велбъжд, произлиза от „камила“. Деве дере (Ивайловградско) означава „камилска река“, Деве баир до с. Мурсалево (Дупнишко) е „камилски хълм“, а Деве багър между Гюешево и Крива паланка означава „камилски реф“. Деве барган (нак „камилски реф“) има край с. Свирково (северно от Симеоновград) и при с. Мурсалево. Днес у нас камила (обикновено едногърба) можете, макар и рядко, да видите на някой пренаселен плаж по Черноморието, водена от амбулантен търговец фотограф или в някои от по-големите зоопаркове в страната.

Единствената препарирана камила в природонаучните музеи в България се съхранява в Природонаучния музей в Пловдив. Тя е постъпила там след закриването на Световното ловно изложение „Ехро’81“ през 1981 г. и е дар от монголските участници в него. Камилата е двугърба и предста-

вява огромна научна ценност, защото е постъпила като ... дивеч, ловен трофей (!) от природата на Монголия. Тя е диво животно, отстреляно в Гоби, а не домашна камила! Ако искате да видите този див звяр на пустинята, няма нужда да биете път чак до Гоби! Идете в музея в Пловдив! Днес в света са останали не повече от 950 двугърби диви камили, препускащи на свобода. Видът е със статут на „критично застрашен“ и е включен в Световната червена книга. Другият вид – едногърбата камила, още в древността е изчезнала в диво състояние и днес повсеместно е представена единствено от одомашнената ѝ форма. Интродуцираните от Индия и Афганистан в Австралия през 19 в. едногърби камили вече са почти напълно подивели, размножават се неограничено и надхвърлят 320 000 екземпляра. Стова те отгавна са се превърнали в напаст за оскъдната полупустинна растителност в обширни райони от континента. Надявам се, че сега камилите си ви по-интересни и доста по-познати! ■

Едногърба камила (*Camelus dromedarius*). Рис. Златозар З. Боев